

ИНВЕСТИЦИЯ ВА ИННОВАЦИЯЛАРНИНГ ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ БИЛАН АЛОҚАДОРЛИГИ.

Ф. Б. Шакирова

Тошкент давлат транспорт университети доценти,

Шихназаров Жавоҳир Жасурбек ўғли

Тошкент давлат транспорт университети талабаси

Мамлакатимизда давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларини тубдан янгилашга қаратилган инновацион ривожланиш йўлига ўтиш белгилаб олинди. Инновацион ғоялар, юқори технологияларни ишлаб чиқаришга, жамият ҳаётига изчил татбиқ этиш замонавий билим ва мукамал малакага эга мутахассислар тайёрлаш учун миллий таълим тизимида ҳам кенг қўламли ва чуқур ислоҳотларни амалга ошириш талаб этилади. Зеро, “Биз фақат инвестицияларни фаол жалб қилиш, янги ишлаб чиқариш қувватларини ишга тушириш ҳисобидан иқтисодиётимизни жадал ривожлантиришга эришамиз” [1].

Иқтисодий категория сифатида инвестициялар, биринчидан, аввалдан жамғарилган маблағларни капитални кўпайтириш мақсадида тадбиркорлик объектларига жойлаштиришни билдирса, иккинчидан, инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш жараёнида инвестиция фаолияти иштирокчилари ўртасида вужудга келадиган иқтисодий муносабатларни ифодалайди. Жамғарилган маблағлар инвестиция сифатида реал иқтисодиётга тўғридан-тўғри етиб бормасдан, бу молиявий воситачилар орқали амалга оширилиши мумкин. Бундай ҳолларда инвестициялар дастлаб молиявий инвестициялар кўринишида майдонга чиқади ва сўнгра реал инвестицияларга айланади.

Хусусан, Нобель мукофотининг иқтисодиёт бўйича лауреати бўлган У.Ф. Шарпнинг энг оммабоп ҳисобланган “Инвестиция” дарслигида “Инвестициялар келгусида (эхтимол номуайян) қйматлик олиш мақсадида ҳозирги вақтда муайян қйматликдан воз кечишдир” [2] - деб таърифланади. “Инвестициялаш” атамасининг маъносини бу қўлланма муаллифи куйидагича шарҳлайди: “Келажакда фойда олиш учун бугун пулдан ажралишдир” ва ҳисоблайдиларки, ё реал ёки молиявий активларга инвестициялаш мумкин” [3].

Швед иқтисоди олими Клас Эклунд фикрича, “инвестиция-бу келажакда кўпроқ истеъмол қилиш шароитига эга бўлиш учун эртанги кунга қолдирилган нарса. Унинг бир қисми ҳозирда ишлатилмасдан заҳирага қолдирадиган истеъмол буюмлари бўлиб, бошқа қисми эса бу ишлаб чиқаришни кенгайтиришга йўналтирилган ресурслардир” [4].

Маълумки, жорий молия йили ўтган молия йилида ишлаб чиқарилган ЯИМ ҳажмига қўшимча ишлаб чиқарилган товар ва хизматларнинг бозор баҳоси ЯИМ мутлақ ўсишидир. Ушбу ўсиш ЯИМнинг мутлақ кўпайишидир, бироқ у самарали иқтисодий ўсишни англатмайди. Нисбий иқтисодий ўсиш иқтисодий ўсиш барқарорлигини ифодалаб, у қандай фаолият ёки қандай ресурс харажати ҳисобига ЯИМнинг ўсишига эришилганлигини англатади. Бундай ресурс харажатлари таркибига инновацион фаолият ва инновацион ресурслар сарфи ҳам киради. Мазкур таҳлилда, инновацион сарф-харажатларнинг самарадорлигини аниқлаш долзарб масала саналади. Инновацион харажатлар самарадорлиги ва унинг даражасини аниқлашда иқтисодий самарадорликни аниқлашнинг умум методологик, назарий асосларидан фойдаланилади. Яъни инновацион фаолият «натيجا»сини унга қилинган «харажатлар»га нисбати орқали аниқланади. ЯИМнинг кўпайган қисми (Δ ЯИМ) бу ҳисобот йилида ишлаб чиқарилган ($ЯИМ_2$) ЯИМ ҳажми

билан базавий йилда ишлаб чиқарилган (YIM_1) ЯИМ ҳажми ўртасидаги фарқ, яъни:

$$\Delta YIM = YIM_2 - YIM_1$$

ЯИМнинг мутлақ кўпайиши албатта ишлаб чиқаришга қилинган харажатларнинг ҳам кўпайиши, ортиши (ΔW) ҳисобига эришилади. Харажатларнинг ортиши (ΔW) жорий ҳисобот йилида ЯИМ ишлаб чиқариш учун қилинган харажат ҳажми билан базавий йилда ЯИМ ишлаб чиқариш учун қилинган харажат ҳажми ўртасидаги фарқ. Яъни:

$$\Delta W = \Delta W_2 - \Delta W_1$$

Шу нуқтаи назардан ёндашганда, инновацион фаолият самарадорлиги ΔYIM нинг Δ инновацион харажатларга нисбатида, унинг даражаси эса фоиздаги ифодаси сифатида аниқланади, яъни:

$$\text{Инновацион иқтисодий ўсиш самарадорлиги} = \frac{\Delta YIM}{\Delta \text{инновацион харажатлар}}$$

Ушбу формула инновацион фаолият учун қилинган харажатлар ҳисобига олинган ЯИМ ўсишини ифодалайди.

Агар шу нисбат аксинча нисбатда ифодаланса, инновацион иқтисодий ўсиш самарадорлигини аниқ баҳолайди, яъни:

$$\text{Инновацион иқтисодий ўсиш самарадорлигини баҳолаш} = \frac{\Delta \text{инновацион харажатлар}}{\Delta YIM}$$

Ушбу баҳолаш инновацион харажат бирлигига олинган ЯИМ ўсимини ифодалайди.

Инновацион иқтисодий ўсиш самарадорлигини ошириш ялпи ички маҳсулотни мутлақ ортишига боғлиқ бўлмай, инвестицияларни инновацион

фаолиятни жонлантиришга йўналтириш асосида инновацион ривожланишга эришиш ва улар негизида барқарор иқтисодий ўсиш таъминланади.

Юртимизда олиб борилаётган оқилона макроиқтисодий сиёсат ва унинг энг таъсирчан, муҳим йўналиши бўлган солиққа тортиш масалаларида ҳам устуворлик товар ва хизмат ишлаб чиқарувчилар, тадбиркорлик субъектлари манфаатига берилмоқда. Шу нуқтаи назардан, мамлакатни ижтимоий-иқтисодий, инновацион ривожланишини таъминлашда инновацион фаолият субъектларига берилаётган солиқ имтиёзлари ҳал қилувчи омиллардан бири эканлигини инобатга олиб, уларга қуйидаги йўналишларда солиқ имтиёзларини беришни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз:

– инновацион фаолият билан шуғулланаётган хўжалик юритувчи субъектларининг амалга ошираётган лойиҳаси қиймати, аҳамияти ва истиқболини ҳисобга олган ҳолда ер солиғи, мол-мулк солиғи ва фойдадан олинадиган солиқлардан қисман ёки тўлиқ озод қилиш долзарб масала ҳисобланади;

– инновацион фаолият олиб бораётган тижорат корхоналари ва бошқа хўжалик юритувчи субъектларнинг инновацион лойиҳани амалга ошириш учун сарфлаган инвестицияси ҳажмидан келиб чиқиб, ягона солиқ, ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш, Республика йўл фондига, Республика мактаб таълими фондига тўланадиган солиқдан қисман ёки тўлиқ озод этиш масаласини ҳал этиш;

Давлат томонидан илм-фанни ривожлантириш, таълим тизимини янада такомиллаштириш, лойиҳа-конструкторлик ишларини жонлантириш ва замонавий кадрлар тайёрлашга алоҳида эътибор берилмоқда. Мазкур йўналишларга бюджетдан тегишли миқдорда инвестициялар ажратилиб, барқарор молиялаштириш йўлга қўйилган. Жумладан, олий таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлашга катта эътибор берилмоқда.

Республикада тарихан қисқа давр ичида инновацион ривожланишни таъминлашда катта ишлар амалга оширилганини эътироф этиш билан бир қаторда мамлакатимиз меҳнат ва минерал ресурслари салоҳиятининг юксаклигидан келиб чиқиб, ҳали ушбу соҳада катта маблағ ва саъй-ҳаракатлар қилинадиган талаб этиладиган ишлар борлиги кўзга ташланади.

Фойдаланилган адабиётлар: / References:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. // Халқ сўзи, 2020 йил 25 январь, 19-сон
2. У.Шарп, Г.Александр, Дж.Бейли. Инвестиции. Пер.с англ.-М.: “ИНФРА”, 2000 й., 979-бет
3. Ўша манба, 16-б.
4. Клас Эклунд. Эффективная экономика: шведская модель.-М.: “Экономика” 1991 й. 96-бет.
1. Шодиева, Г., ТоғАева, Д. А., & Султонов, Б. А. (2022). КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИКНИ ИҚТИСОДИЁТДА ТУТГАН ОЎРНИ. *Академик ресеарч ин эдусатионал ссиенсес*, 3(5), 610-613.
2. Мардиевна, С. Г., & Облокулович, К. С. Метҳодолоғй фор Детермининг тхе Роле оф Фамилий Бусинесс ин тхе Эсономй.
3. Шакирова, Ф. Б. (2022). ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНИШ МОДЕЛЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ БИЛАН АЛОҚАДОРЛИГИ. *Жоурнал оф неў сентурй инноватионс*, 17(1), 101-105.
4. Шакирова, Ф. Б. (2022). ИННОВАТИВЕ ДЕВЕЛОПМЕНТ МОДЕЛС АНД ТҲЕИР РЕЛАТИОНИШИП ВИТҲ ЭСОНОМИС ГРОУТҲ. *Галахй Интернационал Интердисциплинарй Ресеарч Жоурнал*, 10(10), 662-665.
5. Шакирова, Ф. Б. (2022). ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИ СОҲАСИДАГИ ДАВЛАТ-ХУСУСИЙ ШЕРИКЧИЛИК МУНОСАБАТЛАРИ. *Жоурнал оф неў сентурй инноватионс*, 16(3), 82-85.
6. Шакирова, Ф. Б. (2022). ТРАНСПОРТ СОҲАСИДА ДАВЛАТ-ХУСУСИЙ ШЕРИКЛИК МЕХАНИЗМЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ХОРИЖИ ТАЖРИБАСИ. *Жоурнал оф неў сентурй инноватионс*, 15(3), 66-74.
7. Шакирова, Ф. Б., & Сатторова, С. Б. (2022). “О ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР Ё ЎЛЛАРИ” АЖ ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ХАЛҚАРО ҲАМКОРЛИК ФАОЛИЯТИ. *Эурасиан Жоурнал оф Академик Ресеарч*, 2(9), 4-9.

8. Шакирова, Ф. Б. (2015). Девелопмент оф Эсономй ин Узбекистан он тхе Басис оф Инноватион Астивитй (Узбекистан, Ташкент). *Проблемс оф Модерн Эсономисс*, (3), 55.
9. Мардиевна, С. Г., & Анваровна, Э. Д. (2022). МЕЧАНИСМС ФОР ИМПРОВИНГ ТХЕ ЭФФИСИЕНСЙ ОФ ФАМИЛЙ БУСИНЕСЕС ИН ТХЕ ДИГИТАЛ ЭСОНОМЙ. *Галахй Интернационал Интердисциплинарй Ресеарч Жоурнал*, 10(11), 206-211.
10. Шадиева, Г. М., & о'ғ'ли Исоқулов, З. С. (2022). WAЙС ТО РЕДУСЕ ПОВЕРТЙ. *Галахй Интернационал Интердисциплинарй Ресеарч Жоурнал*, 10(12), 957-962.
11. Рахманбаева, Р. А. (2012). Управление интеллектуальным потенциалом вузов в условиях интеграции образования и производства. *Автореф. дисс.... д-ра эконо. наук*.
12. Рахманбаева, Р. А. (2020). Главный фактор развития новой экономики постиндустриального общества. *Журнал ПалАрч по археологии Египта/египтологии*, 17(6), 14201-14207.
13. Ибрагимов, У. Н. ТРАНСАФГ'ОН ТРАНСПОРТ КОРИДОРЛАРИ: ДАВЛАТЛАР МАНФААТЛАРИ ВА УНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ.
14. Усмонова, М. (2022). Imkoniyati cheklangan bolalarni o'qitishda texnologiya fanining dolzarbligi. *Современные тенденции инновационного развития науки и образования в глобальном мире*, 1(4).